

על הרציונליות שבמאבק המזוין של האיסלאם הלוחמני

אויבינו מונחים על-ידי חזון-על, אבל הם פועלים להגשימו בזהירות רבה, מתוך התחשבות מתמדת במציאות. אז מדוע אנחנו מתעקשים לטעון כל הזמן שהם פועלים באופן לא רציונלי?

אלוף גרשון הכהן
מפקד המכללות

האם אויבנו רציונלים? האם הם מונהגים על-ידי מידה ראויה של חשיבה רציונלית?

שאלות אלה, שהתעוררו לנוכח הגיון טרור המתאבדים, עולות ביתר עניין לגבי המגמות החדשות המתהוות ובכללן: התחזקות תנועת החמאס, דבקותה של תנועת חיזבאללה ברעיון ההתנגדות והתפתחות איום הגרעין האיראני. לעיתים מציעים לנו לקבל או לבחון את ההנחה שתופעות אלה כרוכות במהותן באורח חשיבה דתי-משיחי ומציעים לנו לראותן כבלתי רציונליות מיסודן.

בדבריי הבאים אסביר כי ההפך הוא הנכון, ואראה כיצד במסגרת התייחסות מתאימה תופעות אלה הן רציונליות לחלוטין.

הרציונליות, כמו רעיון הגרוויטציה בעבור המכניקה של ניוטון, עומדת במרכזן של תיאוריות וחקירות רבות המתמקדות בהבנת תופעות בהתנהגות האדם והחברה האנושית.

באנציקלופדיה העברית נכתב: "רציונליות היא מושג בפילוסופיה, בתורת קבלת החלטות ובמדעי החברה. אומרים שמעשה הוא רציונלי אם הוא המעשה הנכון או המעשה שיש לעשותו בנסיבות נתונות. אומרים שסברה, (דעה, אמונה) היא רציונלית אם היא נכונה או עדיפה על מתחרותיה. אבל מאחר שהתאמת המעשה לנסיבות וכיו"ב החזקת סברה נכונה, יכולות להיות תוצאה של מקרה מוצלח... אין הגדרה הנכונה של הרציונליות מצטמצמת להתאמה לנסיבות או לנכונות והיא חייבת להתייחס לנימוקים. לפיכך מקובל לומר שמעשה הוא רציונלי אם יש טעמים או נימוקים טובים ומספיקים לעשותו ועל סברה שהיא רציונלית אם יש נימוקים טובים ומספיקים להחזיק בה".

הגדרה זו מצביעה על כך שמבחן התוצאה לבדו אינו קובע את מידת הרציונליות של מעשה. חשובים גם השיקולים, הנימוקים ובעיקר התכלית. לתכלית הפעולה חשיבות מרכזית והכרחית ביכולת לשפוט את הרציונליות של הפעולה. לא הפעולה כשלעצמה יכולה להיחשב רציונלית או בלתי רציונלית, אלא מבחן התאימות לתכלית בחיבור הלוגי שבין תכלית לבין הנימוקים לפעולה ולתוצאותיה. בגידול כותנה בנגב, לדוגמה, המעשה אינו יכול להיבחן כרציונלי אלא בבחינת התכלית שלשמה הוא נעשה. אם התכלית היא רווח כלכלי, ייתכן כי לאור עלויות גבוהות -מים ועבודה - ולאור תחרות קשה עם כותנה זולה מסיני, יתברר שיהיה זה אירציונלי להמשיך לגדל כותנה בנגב. אולם אם התכלית היא אחרת - כגון תכלית לממש ציווי דתי או ציווי המוכתב בצוואת אב - גם אם נצביע על חוסר רווח מובהק אין בכך כדי להציג את הפעולה, אם היא

הפנטגון לאחר הפגיעה ב-11 בספטמבר | "עולמנו הולך ונכנע במהירות לגברים ולנשים המוכנים לסכן את עתיד המין האנושי לטובת אמונות שלא היו צריכות לשרוד רמת השכלה של בית ספר יסודי"

נמשכת למרות הכול, כפעולה אירציונלית. מי שיתעקש שהמעשה בכל דרך אינו רציונלי מונחת בדבריו התפיסה - במפורש או במובלע - כי רק תכלית כלכלית ראויה להיחשב לתכלית רציונלית. אלא שטענה זו אינה מדברת עוד על אודות הקשר הלוגי שבין פעולה לתכלית אלא על אודות התכלית הראויה למעשי בני אדם. זה דיון לגיטימי, אך מסוג אחר. אין זה דיון על אודות הרציונליות של פעולה אלא על אודות הרציונליות של החזקה בדעה, באמונה ובתפיסה ערכית מסוימת.

מבחן התוצאה לבדו אינו קובע את מידת הרציונליות של מעשה. חשובים גם השיקולים, הנימוקים ובעיקר התכלית

קיימות אפוא שתי שאלות:

1. מהי מידת הרציונליות של פעולה כשהיא נבחנת בהקשר של מידת הסיכוי שיש לה להשיג את התכלית שאליה היא מכוונת?
2. מהי מידת נכונותה ותאימותה של התכלית כרעיון או כאמונה שראוי לאדם רציונלי לדבוק בה?

השאלה הראשונה היא פרקטית על אודות התאמת אמצעים למטרה, השנייה אידיאולוגית ותיאולוגית, על אודות הרעיון הנכון לאדם רציונלי.

רוב הדיונים על אודות תופעת הפונדמנטליזם הטרוריסטי עוסקים דווקא בשאלה השנייה ולא בשאלה הראשונה.

לדוגמה, הספר *The End Of Faith*, שתורגם לעברית בכותרת "מהומת אלוהים: דת, טרור ועתיד התבונה". הספר מציג תזה ברורה בנושא אירציונליות הכרוכה ברעיונות דתיים. על כריכת הספר מופיע ציטוט מדברי פרופ' אלן דרשוביץ: "קריאת חובה לכל אדם רציונלי". בספר זה נאמר בין היתר: "עולמנו הולך ונכנע במהירות לגברים ולנשים המוכנים לסכן את עתיד המין האנושי לטובת אמונות שלא היו צריכות לשרוד רמת השכלה של בית ספר יסודי..." (עמ' 22)

זוהי צורת דיבור החורצת משפט על עצם אמונת הטרוריסט, לא על מידת הקוהרנטיות שבין אמונתו לבין מעשיו.

אטען להלן כי מבין שתי השאלות - דווקא השאלה הראשונה חשובה יותר למאבק בתופעות של טרור ושל ג'יהאד. השאלה הראשונה עוסקת בשאלה כיצד מתנהל החיבור שבין מעשים לבין אמונה - וזו שאלה הנושאת אופי מעשי, וככזה דיון זה פתוח לבירור ענייני.

השאלה השנייה, בשל עיסוקה בדיון אידיאולוגי-תיאולוגי על אודות אמונות ודעות היא למעשה דיון שקשה להשיג בו הכרעה, בעיקר בין אנשים המחזיקים באמונות שונות ומנוגדות.

סוגיית תבונת המעשה היא השאלה המרכזית ולא דווקא תבונת האמונה, והיא סוגיה מרכזית לא רק לגבי היריב שאותו אנו מנסים להבין דרך השאלה עד כמה הוא רציונלי, אלא בעיקר לגבי התוויית דרכי פעולתנו במאבקנו כנגדו.

יש להודות כי בין הרעיונות העומדים ביסודן של השאלות הללו אין קו מבחין חד וברור והן מקיימות ביניהן זיקה משמעותית. בכל זאת לגבי השאלות עצמן, באשר הן שונות זו מזו, הן גם מובילות לדיון בעל אופי שונה.

קיצורו של דבר, אני מציע להתמקד בשאלה: כיצד חושב ופועל כנגדנו יריב בעל אמונה בניסיונו לחבר באופן רציונלי בין מעשיו לבין אמונתו?

לידת משה בציפייה לישועה: האם הייתה זו פעולה רציונלית?

ליהדות ולאסלאם תפיסות דומות באשר לחובה לצפות לישועה. הציפייה לישועה מדריכה את האדם המאמין במעשי היום-יום. דוגמאות בעניין זה שאציג להלן אשר מתייחסות למסורת היהודית

משקפות כמשל מכונן גם את התנהגות המאמין המוסלמי.

אחר גזירת פרעה על ילדי ישראל "כל הבן היילוד היאורה תשליכוהו" מסופר שם (שמות ב', א') "ויילך איש מבית לוי וייקח את בת לוי". מפרש רש"י שלאחר גזירת פרעה פרש עמרם מאשתו על מנת להימנע מהולדת ילד שסופו מושלך ליאור. באה בתו מרים ואמרה לו: "גזרתך קשה משל פרעה. שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה (כשפרשת מאשתך) גזרת גם על הנקבות". שמע לה, חזר ולקח את אשתו ונולד משה.

לפנינו דיון על התנהגות רציונלית.

אל מול הימנעותו המנומקת של עמרם מלהוליד ילד בעידן גזירת פרעה מציגה מרים רציונל אחר: ניהול סיכונים מחושב היטב - 50% שתיוולד בת, והיא חסינת סיכון.

50% "סיכון" שיוולד בן, וגם אז ייתכן שניתן יהיה לחמוק מן הגזירה, לא בהכרח יושלך הילד ליאור. יתרה מכך, אם לא מאפשרים לילד להיוולד, כיצד ייווצרו תנאים לגילוי ההצלה והישועה? כפי שאכן קרה, ומשה ניצל על-ידי בת פרעה.

זו בדיוק השאלה: לאילו סיכונים מותר לאדם רציונלי להיכנס בקבלת החלטות? האם על אדם רציונלי להימנע מלהיכנס למציאות של נטילת סיכונים? בוודאי שלא, שהרי החלטות רבות מתקבלות בתנאי אירודאות ובתנאי סיכון.

כל מיליונר יודע לספר כיצד זכה בעושרו מתוך מוכנות לשאת בהחלטות שיש בהן תעוזה ונטילת סיכון.

השיקולים המדריכים הורים בהחלטה להביא ילד לעולם מדגימים היטב דינמיקה זו של החלטה בתנאי אירודאות: לא זו בלבד שלא תמיד ברורה היכולת הכלכלית העתידית של המשפחה, אלא גם מטרידה השאלה לאיזה עתיד ולאיזה גורל מייעדים את היילוד. לידת משה מהווה בעניין זה דפוס מכונן בקבלת החלטה, שהרי אלמלא היה נולד, לא היה מתאפשר סיפור הצלתו.¹

היכולת לברר האם דפוס החלטה מעין זה מתאים לדפוס דגם של רציונליות תלויה כנראה לא רק בחישובי הסיכון - עלות מול תועלת - אלא גם במכלול רחב של אמונות. בין היתר תלוי הדבר בעוצמת ערך התכלית. ככל שהתכלית נעלה יותר, כך גדל הרצון לפעול בכיוון רצוי למרות הסיכון הכרוך בכך.

אמרו חז"ל: "אין סומכין על הנס", ואכן לא סומכים עליו בקבלת החלטה. אבל גם בלי לסמוך על הנס וגם כאשר פועלים במיטב שיקול הדעת, בכל זאת בתנאי אירודאות מצפים לישועה, כלומר מאמינים שנפעל, נשתדל ככל יכולתנו, והעניינים איכשהו יסתדרו. יש המגנים ציפייה לישועה כפי שמבקרים את ה"היהיה

אוסאמה בן לאדן מנהיג אלקאעידה | כיצד חושב ופועל נגדנו יריב בעל אמונה בניסיונו לחבר באופן רציונלי בין מעשיו לבין אמונתו?

"אכן רק הפנטסטי מפעים את בני האדם, ומי שאינו יודע לרתום את הפנטזיה לצרכיו, אפשר שיהיה אדם הגון ביותר ומיושב בדעתו ואף בעל צדקה ביד רחבה, אך את בני האדם הוא לא ינהיג" (הרצל)

בסדר" הישראלי, רואים בכך נטייה מסוכנת אחר הפנטזיה, וכך גם טען יהושפט הרכבי כנגד בר כוכבא בספרו "חזון לא פנטזיה".

בכל זאת על חיוניותה של הפנטזיה בהנעת בני אדם כתב הרצל:

"אכן רק הפנטסטי מפעים את בני האדם, ומי שאינו יודע לרתום את הפנטזיה לצרכיו, אפשר שיהיה אדם הגון ביותר ומיושב בדעתו ואף בעל צדקה ביד רחבה, אך את בני האדם הוא לא ינהיג".² השאלה המציקה כאן היא כיצד נבטיח את עצמנו מפני מנהיג המשוועד שעבוד יתר לפנטזיה במנותק מקרקע המציאות. זו כמובן שאלה מהותית, ועל כך נבאר להלן בהצגת דרך ההתנגדות האיסלאמית כדרך ביניים.

דרך ההתנגדות (אלמקאומה) - פרקטיקה של ציפייה לישועה: התמסרות רציונלית לחזון משיחי

בעיניים מערביות מודרניות התנהלות משיחית בציפייה לגאולה נראית על-פי רוב לא מתיישבת

עם התנהלות רציונלית. נכון להדגיש כי קיימת אפשרות להכיל השקפת עולם מודרנית חילונית עם ציפייה לגאולה, כזו לדוגמה הייתה המהפכה המרקסיסטית בציפייתה לגאולת החברה האנושית. אולם במחצית השנייה של המאה ה-20, עם דעיכת המרקסיזם ודעיכתם של סיפורי-על, התקבלה במערב ההשקפה כי התמסרות ושקיקה למשאת נפש שאינה בת מימוש בחיי אדם היא פסולה: היא עלולה, להשקפתם, להביא לצורת קיום הרת אסון וכזו היא בלתי רציונלית.

אולם מי שמכיר אנשים מאמינים גם ביהדות וגם באיסלאם יודע כי גם בעיניים דתיות הנאמנות לחזון משיחי, ההתמסרות למשאת נפש באופן שאינו מרוסן על-ידי ראייה מציאותית ומפוכחת, לא זו בלבד שאינה מומלצת אלא אף מזהירים מפניה מאוד. כאן מתהווה רעיון היסוד של דרך ההתנגדות החרוטה היום על גלגלם של חיזבאללה וחמאס: מצד אחד, תודעת המציאות מרסנת את מימוש החזון במסגרת אילוצי ההווה, ומצד שני, שמירת להבת ההתנגדות היא הביטוי לממשות הציווי המשיחי בהבאתו לידי חובת המעשה. שיווי המשקל בין שני אלה, כפי שיפורט להלן, הוא הניתב למשיחיות המעשית.

משיחיות רציונלית - קווים לדמותה

אדם מאמין בעל חזון משיחי, יהודי כמוסלמי, חי את חייו מתוך מתח מובנה המתקיים בעבורו יום-יום בין שני מצפנים:

המצפן האחד מורה על חזון, על רעיון נשגב המכוון אל הנצח.

המצפן השני מורה על תנאי המציאות, על מה שניתן לממש לפי שעה, בטווח הזמן הנראה לעין.

מצפן החזון, רחוק ככל שיהיה בטווח הזמן למימוש, מחייב את האדם המאמין במעשים של יום-יום.

מצפן המציאות העכשווית מרסן את המעשה החזוני באופן שיבטיח מפני התרסקות.

מצפן המציאות העכשווית ככלי מרסן מיוסד באמונת המוסלמי על ערך הסבלנות - ("צבר" בערבית).³ בנאומיו האחרונים של חאלד משעל הודגש חזון והדגש ערך זה. המאמין מייחל לישועה ולעיתים, לנוכח אילוצי המציאות, הוא נעזר בהמתנה הדורשת סבלנות. היכולת להמתין היא לעיתים המפתח לישועה. החובה לעשות מעשה כרוכה אף היא בציפייה לישועה, כמו בלידת משה, שאלמלא היה נולד לא היה נושע.

המשיחיות המעשית והרציונלית היא אפוא הבניה יום-יומית של שיווי המשקל בין שני המצפנים: בין השאיפה המכוונת אל הנצח לבין היכולת המעוגנת

במציאות הנוכחית בטווח הזמן הנראה לעין.

הביטוי למתח ולזיקה בין שני המצפנים:

מצד אחד - החזון מציג כיוון גם אם מימושו רחוק. הוא מחייב את המאמין יום-יום בצעד מעשי.

מצד שני - המציאות בהווייתה המעשית מציבה גבולות וריסון המחייבים בחינה מפוכחת של גבולות היכולת המעשית.

ראוי להתבונן באברהם כבדוגמה להתנהלות יום-יומית באיזון בין מצפנים. הוא חי לאור ההבטחה "לזרעך אתן את הארץ הזו", הוא הבין היטב ש"הכנעני אז בארץ", הבין את המרחק הפעור בינו לבין מימוש ההבטחה, הבין שבדורו לא יזכה למימושה. בכל זאת הוא לא היה פטור מן החובה המעשית לפעול באופן שיסמן את המגמה לרשת את הארץ. הוא חי כך את חייו בין ההבטחה העלולה להתממש רק בנצח לבין חייו היום-יומיים. חייו

רבים לפניו חי, למעשה, עם מצפן חזון כבוי. זה מצפן היוצר, למרות הכול, ציפייה ממשית לגאולה אך לא מעמיד את החובה לרתום ציפייה זו לביטוי לאומי

ציבורי מעשי בעל משמעות בעשיית יום-יום.

נסראללה, בניגוד ליהודי מברוקלין, מצביע על דרך שקיימת בה חובת יום-יום לחזון. זוהי דרך ההתנגדות: מצד אחד, בנאמנות לרעיון הגייהאד, מחויב נסראללה למאמץ ולשקיקה לחורבן מדינת ישראל, אך מצד שני הוא מחויב לפעול בעיניים פקוחות ובצעדים מדודים היטב בתוך גבולות המציאות. נסראללה מגלה בכך עד כמה דווקא האדם המשיחי מחויב שבעתיים להבנת המציאות ומגבלותיה.

הוא פועל כך בין שני רעיונות, בין הרעיון המרסן לבין הרעיון הקשוב לחזון:

• בין הרעיון המרסן - הבוחן תנאי הבשלה

• לבין הרעיון הקשוב לחזון במיקוד לחיפוש אינדיקציות להבשלת ההזדמנות, בחרדה לאובדן העיתוי למימוש הזדמנות כפי שרעיון זה מבוסס במילים: "כי הנה הסתיו עבר, הגשם חלף הלך לו, הניצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיעה, וקול התור נשמע בארצנו". (שיר השירים, ב' 11-12)

לאור מתח מסוג זה, לדוגמה, עולים תלמידי הגאון מווילנה לארץ. הגאון מזהה את ההזדמנות הטמונה בתהליכי שינוי המתחוללים באירופה (תהליכים המגיעים לשיאם ב"אביב העמים", 1848), מזהה את ההזדמנות כ"קול התור" ומצווה על תלמידיו לעלות לארץ ישראל, כלומר, "הניצנים נראו בארץ" - התנאים לגאולה הולכים ומבשילים, שיווי המשקל בין שני המצפנים משתנה והולך.

לאור תיאור זה על התנהלות אדם מאמין בין שני המצפנים ניתן לסכם לגבי המאמין המוסלמי את הדברים הבאים:

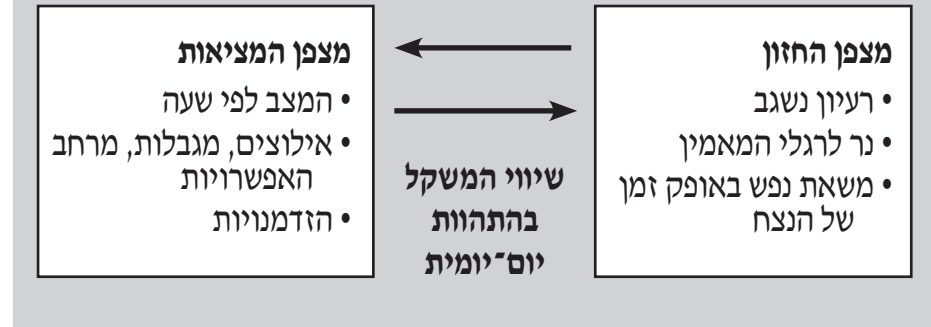
בעת הזו האומה הערבית לשבטיה, עדותיה ומדינותיה מצויה בספסלי היציע בוחנת בשקיקה האם מתממשת לגביהם "עת הזמיר", האם "קול התור נשמע בארצנו", האם נפתח בעבורם עידן של הזדמנויות חדשות, או שמא הסבלנות ("הצבר") והריסון עדיין מחייבים, ואל להם לצעוד צעד אחד רחוק מדי.

לתחושה זו של עידן חדש - "עת הזמיר" - נתן חאלד משעל ביטוי בראיון (לעיתון צות אלאקצה ב־6.11.06), וכך אמר: "היישות הצינונית נתונה במשבר עמוק שהיישות לא ידעה כמותו... היום בישראל שולטים אנשים זניחים, מנהיגים חלשים ושבורים שאינם יכולים לתת לעמם ביטחון ושלווה. נפשם מובסת, ונבצר מהם להפריח עוז רוח בכפופים להם".

סיכום עד כאן

- דרך ההתנגדות היא אורח חיים, היא נר לרגלי המאמין בכל עת ובכל מצב.
- הציווי לדרך ההתנגדות מחייב מימוש בכל יום ובכל רגע ורגע.
- צורת המימוש תיקבע תמיד בהתאם להבנת המגבלות. המינון היום-יומי ושיווי המשקל במימוש דרך ההתנגדות הם חוכמת תבונת המעשה המשיחי וככזו היא פעולה הכפופה לחלוטין למבחן הרציונליות.

לאור הבנה זו בהשלכותיה על דרך התמודדותנו באויב מטרטנו צריכה להיות לדחוף את אויבנו המאמינים דוגמת חיזבאללה וחמאס לקיום יום-יומי של ציפייה לישועה בסבלנות, באופן הדומה בביטוי הקיצוני לאורח חייו של היהודי מברוקלין. לגרום להם לקיים מרחק מהותי בין שני המצפנים.

נסראללה מצביע על דרך שקיימת בה חובת יום-יום לחזון. זוהי דרך ההתנגדות: מצד אחד, בנאמנות לרעיון הגייהאד, מחויב נסראללה למאמץ ולשקיקה לחורבן מדינת ישראל, אך מצד שני הוא מחויב לפעול בעיניים פקוחות ובצעדים מדודים בתוך גבולות המציאות

למימוש החזון, מחויב לרעיון המוצג במסורת היהודית במטפורת: "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באיילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ" (שיר השירים, ג' 5) זו החובה שלא לפעול בטרם בשלו התנאים והידיעה שכמו באהבה - אין דרך להבשיל באופן מכני את האהבה "עד שתחפץ".

אלה נעו בין החזון לבין הוויית המציאות המעשית. חובתו המעשית באה לביטוי כמעשה של יום-יום בציות לציווי "קום והתהלך בארץ". הוא קיים כך תנועה אשר בהתהוותה יצרה מגמה לקראת מימוש החזון אי שם בעתיד - ב"מעשה אבות סימן לבנים".

על חובתו זו של אדם למלא את ייעודו גם כלפי מימושו של חזון רחוק אומרים חז"ל בפרקי אבות: "לא עליך המלאכה לגמור, ואין אתה בן חורין להיבטל ממנה".

זאת תמצית רעיון דרך ההתנגדות האיסלאמית בהתוויית אורח החיים של האדם המייחל לגאולה. מצד אחד, הוא יודע כי הוא לבדו אינו מספיק להשלמת המעשה הגדול הנדרש, מצד שני הוא מחויב במעשה גם אם אינו אלא צעד אחד קטן.

הדוגמה השלילית לרעיון זה היא היהודי מברוקלין האומר ככוונה ובאמונה בסיום ליל הסדר "לשנה הבאה בירושלים הבנויה", ובכל זאת ללא נקיפת מצפון נשאר בברוקלין. כך, ללא חובה למעשה של ממש, הוא ממשיך קיום יהודי בגולה, וכמו דורות

תומכים משולהבים של חמאס בחברון | אל לנו לצפות כי נצליח לשנות את חזונם ואת אמונתם. חלומות גדולים אינם ננטשים, הם לכל היותר רק נדחים

2. דרך "החיים הטובים" כאן ועכשיו:

התנהלות על-פי מצפן המציאות לבדו כחיים ללא חזון ארוך טווח. ניווט על-פי מצפן אחד כפי שהמציאות נראית לפי שעה. זה גילום של הרעיון: "חיים רק פעם אחת, צריך למצות את החיים". מצב זה מתואר בספרו של הפילוסוף הצרפתי ז'אן פרנסואה ליוטאר - המצב הפוסט-מודרני: "אבד האמון בסיפור הגדול, ולא משנה באיזה אופן מאחדים אותו... אפשר לראות בכך גם תוצאה מפריסתו המחודשת של הקפיטליזם הליברלי המפותח... תנופה שהעלתה על נס את ההנאה האינדיווידואלית

1. דרך החזון המוחלט: התנהלות על פי מצפן

החזון בלבד תוך התעלמות מודעת ממצפן המציאות. אחד הביטויים רבי העוצמה להתנהלות זו היא גרמניה הנאצית - בעיקר בשנותיה האחרונות בדבקותה העיקשת במיתוס הנאצי על פי הרעיון: "מה שהופך את המיתוס לאמיתי הוא דבקותו של החולם בחלום. מיתוס אינו אמיתי כל עוד לא הידק את אחיזתו באדם כולו. נדרשת אמונה מוחלטת ודבקות מיידית ללא סייג בדימוי הנחלס"⁴. במילים פשוטות: זה מה שנקרא "לחיות בסרט".

אל לנו לצפות כי נצליח לשנות את חזונם ואת אמונתם. חלומות גדולים אינם ננטשים, הם לכל היותר רק נדחים.

בכל זאת נוכל אולי לגרום להם לדחות בסבלנות את מה שבשקיקת ליבם לעשות על-פי מצפן החזון, לדחות לשעת כושר שאולי תתגלה להם בעתיד, אך לפי שעה תידחה מפני חובתם לתנאי המציאות. תפקידנו במלחמה מתמשכת זו הוא להביא לידי התהוות התודעה ששעת הכושר למימוש חזונם - גם אם לרגע הבלילה - אינה אלא אשליה. אכן, מרגע פריצת המלחמה בלבנון בקיץ האחרון ניתן היה לחוש בחרדה שניבטה במידה מסוימת גם בפניו של נסראללה, שמא צעד צעד אחד רחוק מדי אל עבר חזונו. לרגע היה ניתן להבחין בטלטה המתרחשת עקב אובדן שיווי המשקל בין שני המצפנים. אולם עם הסדרת מגמת הפסקת האש הסתמן שיווי משקל חדש המתהווה בעבורם בין שני המצפנים.

כתופעה רוחנית דינמית דרך ההתנגדות לובשת צורה ופושטת צורה ומתאימה עצמה בכל רגע ורגע להוויית המציאות. זוהי יכולתו המורכבת של המאמין המוסלמי למטמורפוזה מהירה המשמרת רלוונטיות

דרך ההתנגדות במטמורפוזה להפסקת אש ולמאמץ שיקום

כתופעה רוחנית דינמית דרך ההתנגדות לובשת צורה ופושטת צורה ומתאימה עצמה בכל רגע ורגע להוויית המציאות. זוהי יכולתו המורכבת של המאמין המוסלמי למטמורפוזה מהירה המשמרת רלוונטיות. לדוגמה:

עם החלטת מועצת הביטחון להפסקת אש נפתחה מערכה חדשה, וכותרתה - כפי שעלה בדברי נסראללה: "גי'האד הבינוי והשיקום".

גם למפעל השיקום יש בהווייה הדתית ביטוי של סימני גאולה. כך הבנתי את נאומו של נסראללה בערב 14 באוגוסט. לעולם אין המציאות מחייבת לזנוח את מצפן החזון, אולם היא מחייבת יום-יום מציאת זוויות חדשות להבניית שיווי המשקל בין שני המצפנים.

סיכום

בהתנהלות בני אדם לאור מצפן של חזון ניתן לאפיין שלוש דרכי יסוד:

מטובין ומשירותים"⁵

3. דרך הביניים: התנהלות בשיווי משקל בין שני המצפנים: האחד מורה על חזון ארוך טווח, והשני - על תנאי המציאות ומה שניתן לממש לפי שעה. זו תמצית דרך ההתנגדות.

לדיבור על התנגדות ישנו כמובן אופי נגטיבי, ולכן ראוי להדגיש כי להתנהלות במתח בין שני המצפנים קיים גם ביטוי בעל אופי פוזיטיבי. כך, לדוגמה, בנאום הנעילה בקונגרס הציוני השישי (1903) מסביר הרצל את פתרון אוגנדה כהצעה לשעתה (מצפן המציאות) כפתרון מציאותי זמני שאינו בא לבטל את חזון הנצח לשיבת ציון (מצפן החזון):

אף לא לשנייה אחת ואף לא בהרהור אחד לא נטשתי את תוכנית באזל (שיבת ציון). באחד הרגעים הקשים כחששתי כי אבדה תקווה... רציתי אכן להציע לכם גם הוראת שעה... אך לאחר שהתוודעתי אל המתחולל בליבותיכם, אני רוצה לומר לכם עכשיו, בלשון אבותינו, דבר נחמה עתיק יומין, שבאותה שעה הוא גם התחייבות לעצמי: "אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני"⁶.

בהתבוננות בשלוש דרכי יסוד אלה כמעט כולם יודו כי הדרך הראשונה - דרך החזון המוחלט, זו הדבקה בחלום ללא סייג, היא אכן דרך הרת אסון ובלתי רציונלית.

עדיין ניתן לבחור בין שתי הדרכים האחרות, ושתיהן נראות ניתנות להנמקה רציונלית. הדיון על הרציונליות של יריבנו נעשה לעיתים מתוך נקודת המבט של הדרך השנייה - דרך "החיים הטובים" - הרואה בעצם ההתמסרות לרעיון, לסיפור גדול ולמצפן משיחי תופעה מסוכנת. בדבריי עד כאן ניסיתי להסביר את הגיונה של הדרך השלישית - דרך הביניים - ואת היכולת להגן עליה כעל דרך רציונלית, כעל דרך המחויבת להתחשבות בתנאי המציאות. זו במידה רבה אלטרנטיבה רצינית לתפיסת הרציונליות הרווחת כיום בתרבות המערב, ומן הראוי לעיין בה.

אחרית דבר: אמירה לעצמנו, היהודים בארץ ישראל, בזכות ציונות מעשית מחודשת

אל מול דרך ההתנגדות האיסלאמית, שהיא דרך חיים המחייבת קיום בתנועה מתמדת, גם אנו מחויבים לחזור אל קיום בתודעת מאבק, לחדש את הקיום היהודי הנתון במתח מתמיד בין שני המצפנים. מתח כזה ישפיע מיידית על אופק הזמן שבו אנו בוחנים את הוויית חיינו. לא רק המתרחש כאן ועכשיו ינחה את פעולותינו.

בינתיים השאלה המהותית היא: האם יכולה ישראל להגן על עצמה בכוחות עצמה ולהמשיך בכך קיום מתוך מאבק לדורות?

כושר ההתמדה של קיומנו מתוך מאבק הופך להיות שאלת מהות הכרוכה ביכולתנו לספק משמעות ותוכן רעיוני לכורח לחיות כאן גם אם הדבר כרוך במאבק מתמשך.

מי שנאבק כאן במשך מאה שנה על עצם הזכות לחיים נורמליים ללא חזון שמעבר לכך יתקשה לעמוד בפיתוי המוצע לו בחיים נורמליים בקליפורניה גם ללא מאבק.

כאשר נציב באופק קיומנו גם את המצפן המכוון אל זמן הנצח, תשתנה התייחסות היסוד שלנו לשאלה המכרסמת: "האם הזמן פועל לטובתנו?"

מי שנאבק כאן במשך מאה שנה על עצם הזכות לחיים נורמליים ללא חזון שמעבר לכך יתקשה לעמוד בפיתוי המוצע לו בחיים נורמליים בקליפורניה גם ללא מאבק

דרך ארוכה עבר העם היהודי בקיום מתוך מאבק. בן-גוריון, שהיה לפי הבנתי אמן ההתנהלות בשיווי משקל בין שני המצפנים, כתב:

חזון הגאולה המשיחי, הזיקה הנפשית העמוקה למולדת הקדומים של ישראל וללשון העברית שבה נתחבר ספר הספרים - אלה היו המעיינות העמוקים והנאמנים, שמהם שאבו פזורי ישראל בגולה מאות בשנים את הכוח המוסרי והנפשי לעמוד בכל קשיי נכר וגולה ולהתקיים עד בוא הישועה הלאומית.

מי שאינו רואה חזון הגאולה המשיחי במרכז הייחוד של האומה, אינו רואה אמיתה היסודית של ההיסטוריה היהודית ואבן פינתה של האמונה היהודית.

התמורות הרוחניות והמדיניות שחלו בעם היהודי במשך אלפי שנים חלו גם בצביונו ובביטויו של חזון זה. לא בכל תקופה נתלבש באותה צורה, כשם שהיהדות כולה פשטה צורה ולבשה צורה; אבל בכל התמורות האלה נשתמר הגרעין הפנימי, שנביטתו הראשונה אנו רואים במדינת ישראל.⁷

הערות

1. על הבדלים בין החברה בישראל לבין החברה בגרמניה בסוגיית ההורות והבאת הילדים לעולם ראו: יעל השילוני דולב, "מיהו תינוק רצוי? הפלות סלקטיביות בשל אנומליות בכרומוזומי מין בגרמניה ובישראל", **תיאוריה וביקורת**, גיליון 25, סתיו 2004, עמ' 113
2. הרצל אל הברון הירש, 3 ביוני 1895, עניין היהודים א', עמ' 72-73
3. תודה לרס"ן שחר כספי שלימד אותי את הנושא הזה של מושג ה"צבר".
4. פיליפ לקורלברת, ז'אן-לוק ננסי, **המיתוס הנאצי**, הוצאת רסלינג, 2004, עמ' 43
5. ז'אן פרנסואה ליוטאר, **המצב הפוסט-מודרני**, הקיבוץ המאוחד, תל-אביב, 1999, עמ' 48
6. דברי הרצל בקונגרס הציוני השישי, 28 באוגוסט 1903, **בפני עם ועולם** ב', הספרייה הציונית, תשכ"א (1961), עמ' 261
7. דוד בן-גוריון, "מדינת ישראל ועתידו של העם: הזיקה המשולשת לתרבות עברית, למדינה ולגאולה המשיחית", **מולד**, כרך ט"ו, 1957, עמ' 219-222